

Rapport från lättvandrad naturguidning vid Fatburen och Albysjön den 21 mars 2023

Martina Kiibus

Äntligen kom solen fram igen! Så det blev en fin vårkänsla även om snön låg kvar på sina håll. 28 deltagare, varav sju var nya och två var nya från i år. Den yngsta var cirka 25 år, övriga var från ca 50 och uppåt. Information via program från tidigare guidningar, vänner, biblioteket, hemsidan och facebook. Flera i gruppen kom just för att det var en lättvandrad guidning.

Guidningen heter Vårdagjämning längs Fatburen och Albysjön och jag har kört samma sträcka samma tid flera år i rad, vilket är lite kul för då kan vi jämföra hur långt våren har kommit år från år. I år är våren senare än den varit på länge, vi har ju vant oss vid att våren blir allt tidigare, så jag berättade redan från början att vi inte skulle få se vare sig blåsippa eller tussilago men en del andra vårtecken.

Vi började vid busshållplats Tyresö Kyrka. Där blickade vi upp mot slottet, kyrkan och Lilla Tyresö och så berättade jag om platsens historia och hur central den var under medeltiden och framåt i Tyresö. Beskrev vandringsleden som en tidsresa från medeltiden och stormaktstiden till järnåldern. Och med vårtecken som ett mini-tema för dagen.

Fortsatte till Strömstugan, som ju är den enda byggnaden som är kvar från industriepoken kring Follbrinksströmmen. Vid själva Follbrinksströmmen dröjde vi oss kvar i medeltiden och stormaktstiden och jag berättade om historien och visade David Brackens skiss av hur det kan ha sett ut där på 1700-talet när stålverket sprutade ut sin rök. Berättade också om "Fritt fram Tyresån".

Så kom vi in i Alby naturreservat, berättade om reservatet och om Fatburen som låg solbelyst nedanför oss, med rätt mycket is kvar. Eftersom det skulle bli färre vårtecken än det brukar vara fokuserade jag också på naturvärden. Vi stannade vid en fin björklåga och pratade om hur viktiga döda träd är för livet i skogen. På lågan växte det en del klibbtickor, en svamp som oftast syns på gran men ibland också på björk. Det är en så kallad nyckelart som banar väg för många andra arter.

På björklågan växte det också fnösketikcka, en svamp som har just björk och även bok som värdväxt. Berättade om att man använt fnösketikcka för att få eld. På fnösketikkan var det spår av jättesvampmal, en så kallad signalart som signalerar höga naturvärden.

Vi såg också spår av björksplintborre på björken, både larvgångar och moderns utgångshål som ser ut som kulhål på rad. Så bara genom att stanna upp en stund i solen och börja betrakta björken hittade vi så mycket liv!

Nästa stopp var en fantastisk grovstammig ek, berättade om ekens betydelse för den biologiska mångfalden och att den under 300 år var kronans träd och därmed inte fick huggas ner, annat än för att bygga skepp. Och att bekymret för ekar idag är det igenväxande landskapet. Ekarna är ju anpassade till ett öppet savannliknande landskap med stora betesdjur som håller öppet omkring dem. Kommunen har nyligen friställt dessa ekar, så att de ska få växa friare.

Vi kom in på hur man kan avgöra träds ålder. På eken är djupet på barksprickorna ett ålderstecken, ju djupare barksprickor, desto äldre träd. Barkvecken skapar ett helt mikrolandskap med fullt av skrymslen för olika ekinvånare att leva på. Så de djupa barkvecken är en förklaring till att eken kan hysa så många olika arter.

Så dök dagens första vårtecken upp, en dagmask som kröp fram på marken och tankade sol. Dagmaskar är växelvarma, dvs har samma temperatur i kroppen som den omgivande luften. Berättade också att dagmaskar är hermafroditer, dvs tvåkönade. En gröngöling sjöng från andra sidan sjön, ännu ett vårtecken.

Så gick vi vidare på en liten stig mot Albysjön in i en fin hassellund. Här hörde vi även bofinken, nästa vårtecken. Överhuvudtaget var luften full av fågelsång så jag pratade jag en del om fågelsången. Varför fåglarna sjunger, om fågelhonornas partnerval, om deras olika strategier för att få så många livskraftiga ungar som möjligt. Men också om otrohet i fågelvärlden, hur man har sett att det kan vara tre pappor till samma kull ägg i ett bo av t ex svartvit flugsnappare.

Vi fortsatte till några albuskar vars knoppar lyste vackert lila i solen. Kanske inte ett vårtecken men väl ett vårvinterstecken. Citerade Linnés valspråk som var ”Omnia mirari etiam tritissima”, dvs ”Förundra dig över allt, även det mest alldagliga”.

Och så såg vi dagens första blomma. En liten vårfryle i knopp. Vårfryle är en tågväxt med ganska oansenliga svartgröna blommor, men som är jättefina när man tittar nära. När de blommat över får de liksom många andra vårblommor ett oljerikt bihang på sina frön (som kallas elaiosom) som myrorna gillar och släpar hem till stacken. Några frön lossnar på vägen och på så sätt bidrar myrorna till dessa vårblommor fröspridning.

Nästa stopp var hassel, där ett par knoppar hade öppnats och börjat blomma. Så otroligt fina! Det är pistillens märke man ser, som ser ut som små vinröda stjärnor. För många var det första gången de såg hasselns blommor och de blev alldeles förundrade. En deltagare tyckte att det nästan såg lite erotiskt ut och det är det väl för det lilla hasselpollenet som ska befrukta pistillen.

Vi fortsatte till några gamla tallar med talticka, som uppträder först när tallen är 100 år och oftast betydligt äldre än så. Taltickan är liksom jättesvampmalen en signalart. Taltickan signalerar skyddsvärda tallbestånd med höga naturvärden. Den rötter tallarna men dödar dem

inte utan underlättar för spillkråkan att komma åt hästmyrorna som lever inne i tallarna. Det var gott om stora hål efter spillkråkans födosök längs stammen.

Myrorna hade vaknat till liv i en myrstack, också ett vårtecken! De väcks till liv av solvärmen och soliga varma dagar kan man se många myror på ovansidan av stacken där de samlar på sig solvärme och sen tar med sig in i stacken där de fungerar som element. Berättade om myrsamhället och invånarnas olika funktioner och att de har bladlöss som husdjur för att komma åt honungsdaggen, dvs bladlössens söta avföring.

Vid en tallbacke intog vi vår matsäck vid sjön i solen. Det var så mysigt att se hur deltagarna satte sig på backen och började prata med varandra, hur det var som att solen och värmen bjöd in till samtal. Jag insåg att det skulle vara svårt att hålla sluttiden eftersom flera gick rätt långsamt, så jag gick runt och frågade alla under pausen om det var okej att jag drog över en kvart och det var det.

Efter pausen pratade jag om fenologi, den gren inom biologi som studerar naturens växlingar över tiden. Det går inte att säga något om man jämför ett år med annat, men med långa mätserier kan man utläsa trender när det gäller tiden för blomning och lövsprickning mm. Det finns flera studier med 30-åriga europeiska mätserier som visar att våren är 1-2 veckor tidigare idag än för 30 år sedan. Framför allt är det tidiga arter, som blåsippan som påverkas. Även lövsprickningen för många träd och pollen kommer cirka en vecka tidigare nu. Det här är ju en väldigt konkret indikator på den globala uppvärmningen. Ett problem är att alla arter inte svarar på samma sätt. Man har t ex studerat ek, ekmätarlav och talgoxe under 30 år från början av 80-talet. Under slutet av studien kom ekens löv 2 veckor tidigare än i början av 80-talet. Det gäller även ekmätarlavarna. Men talgoxarna har inte hängt med, vilket innebär att deras ungar föds när larvtoppen redan har varit och får då brist på föda. Vilket i sin tur innebär ökad ungdomlighet.

På väg upp mot Gimmerstavägen brukar det vara fullt av blåsippor, men inte i år. Fast vi hittade en liten knopp till allas förtjusning.

Nu hade vi kommit till Gimmersta. Berättade att efterledet –sta i Gimmersta (som också kommer igen i Hjulsta, Tensta och Raksta mm) antyder att det funnits järnåldersbosättningar här. Så nu hade vi kommit vidare i vår tidsresa och började närma oss järnåldern. Här stod en flera sälgar i full blom, nästa vårtecken. Eftersom den övervintrande humledrottningen behöver mat när hon vaknar på våren och det hittar hon bl a i sälgen som producerar mycket pollen. På så sätt kan hon etablera en koloni som längre fram på våren kan pollinera äppelblommorna. Så tack vare sälgen får vi äpplen! Här hörde vi också ringduvorna och såg och hörde ett par sångsvanor som flög över oss.

Gick vidare bort mot Uddby och stannade vid ekstockarna i kurvan som man sparar för att de ska ge liv åt insekter och alla andra som är beroende av gamla och döda ekar. Inuti stockarna

var det en hel del mulm, ett brunt pulver som är som en häxbrygd av nedbruten ved, fladdermusspillning, skalbaggsvingar och skalbaggsavföring.

Fortsatte till det fina alkärret där jag berättade om våtmarkers betydelse för den biologiska mångfalden, inte minst groddjur, som minskat kraftigt framför allt pga brist på lekmiljöer, alltså småvatten där det inte får finnas kräftor eller fisk eftersom de äter groddjurens rom och yngel. Samt det fragmenterade landskapet som skapar spridningshinder när groddjuren ska ta sig från sina övervintringslokaler på land till lekmiljöerna i fuktmarkerna. I det här fallet är det Prästgårdsvägen som utgör hindret, därav varningsskylten. Berättade om de nyanlagda dammarna i Alby. Och så berättade jag om grodornas, paddornas och salamandrarnas parningsbeteenden, ett av de härligaste vårtecknen!

Gick till gravfältet vid Uddby och berättade om Uddbys historia. Nu hade vi på allvar kommit till järnålderns "centrum" med Uddby och Alby. Avslutade vid prästgården med att berätta om Albys historia och sammanfatta guidningen. Vid syrenbusken berättade jag om en annan studie som visat att häggen och syrenen blommar en vecka tidigare idag än för 50 år sedan. För att kunna fortsätta med den här typen av fenologiska studier är alla rapporter välkomna. Så jag uppmanade deltagarna att gå in på Naturens kalender och rapportera sina observationer på Vårkollen som är vid valborg varje år.

Deltagarna var jättenöjda och tyckte att det hade varit en så fin och lärorik tur. När jag rekade tänkte jag att är det här verkligen en så bra tur, med så mycket asfalt, särskilt nu när det inte var några blåsippor och tussilago. Men deltagarna var glada, många upptäckte nya stråk att gå, inte minst den lilla stigen närmast sjön. Några av höjdpunkterna var solen, sångsvanarna, hasselblommorna och framför allt: Allt, hela guidningen och guiden! De nya deltagarna tyckte det var sååå bra, att jag förklarade på ett medryckande och entusiasmerande sätt, att de önskade att alla skulle gå på en naturguidning. Och de som varit med förut sade att de är så glada att vi har naturguidningar i Tyresö. Vilket jag verkligen kan hålla med om, det är en uppskattad verksamhet som fyller så många syften, både naturvägleda om klimat och biologisk mångfald och att bidra till en meningsfull och rolig fritid för våra medborgare. Och jag tycker det är lite roligt att ha haft samma guidning flera år i rad just kring vårdagjämningen, det blir som en egen fenologistudie. I alla fall om jag får hållas några år till!

Däremot ska jag nog låta guidningen ta 3 timmar istället för 2,5 timmar i fortsättningen. Så att det blir gott om tid eftersom den verkar locka många deltagare, varav en del kan ha lite svårare att gå.